

Valistaja, viihdyttäjä vai vahtikoira? Suomalaisten tieteen erikoistoimittajien ammatti- identiteetti

Riikka Lampinen & Tuomo Mörä

Artikkelin aiheena on suomalaisten tieteen erikoistoimittajien ammatti-identiteetti. Analysoimalla toimittajien itseymmärrystä omasta roolistaan pyrimme ymmärtämään tiedejournalismin sisältöön vaikuttavia tekijöitä. Tiedetoimittajista paikannetaan kolme erilaista ammatillisiin ihanteisiin ja identiteettiin liittyvää roolia: valistaja, viihdyttäjä ja vahtikoira.

Johdanto

Tieteellä on vakiintunut asema medioiden sisällössä. Tutkimustulokset, innovaatiot, tutkijoiden haastattelut ja arkisten ilmiöiden selittäminen tieteen avulla ovat päivittäistä aineistoa viestimille. Suurelle yleisölle perinteiset joukkoviestimet televisio, radio ja sanomalehdet ovat internetin roolin kasvusta huolimatta edelleen ylivoimaisesti tärkeimpiä tiedettä ja tutkimusta koskevan tiedon lähteitä (Tiedebarometri 2013, ks. myös Clark & Illman 2006, 496). Tutkijat ja tiedeyhteisö voivat puolestaan median välityksellä paitsi harrastaa valistustyötä, myös markkinoida omaa työtään, vakuuttaa rahoittajia ja päättäjiä sekä hakea julkista hyväksyntää työelleen.

Voi sanoa, että medialla ja tieteestä kirjoittavilla toimittajilla on edelleen varsin merkittävä rooli tieteen julkisen kuvan rakentajina. Tiedettä käsittelevien sisältöjen tuottajina, portinvartijoina ja välittäjinä tiedetoimittajat tekevät valintoja, jotka nostavat joitakin tiedemaailman puolia esiin ja vastaavasti jättävät joitakin toisia piirteitä katveeseen.

Tässä artikkelissa tarkastellaan tiedejournalismin sisältöön vaikuttavia tekijöitä toimittajien ammatti-identiteettien avulla. Tutkimuksessa käytetyn ammatti-identiteetin käsitteen perusteella aihe jäsennetään kolmeksi tutkimuskysymykseksi. Ensinnäkin selvitetään, millaisia ovat tiedetoimittajien ammatilliset ihanteet ja käsitykset tiedetoimittajan tehtävistä. Toiseksi tarkastellaan, millaisena tiedetoimittajat kokevat asemansa suhteessa yleisöönsä ja keskeisiin lähteisiinsä eli tutkijoihin. Kolmanneksi analysoidaan, miten tiedetoimittajien ammattikäytännöt suhteutuvat muiden journalistien ammattikäytäntöihin.

Tähän tutkimukseen on valittu haastateltaviksi ammattimaisia tiedetoimittajia, jotka tekevät työkseen ainoastaan tai ensisijaisesti laajalle yleisölle tarkoitettuja yleistajuisia juttuja perinteisiin joukkoviestimiin ja niiden verkkoversioihin. Oma tiedetoimitus oli tutkimusaineiston keruuhetkellä Helsingin Sanomilla, Aamulehdellä ja Yleisradiolla. Lisäksi Turun Sanomissa työskenteli ympäristötoimittajan nimikkeellä toimittaja, joka vastaa lehden ympäristö- ja tiedeliitteestä. Useissa muissakin sanomalehdissä julkaistiin tieteeseen, lääketieteeseen, ympäristöön ja luontoon keskittyvää sivustoa tai liitettä, mutta sivustojen toimittamisesta ei vastannut kokopäiväinen tiedetoimittaja vaan niitä tehtiin osana muuta toimitustyötä.

Suomessa ilmestyy myös lukuisia yleistajuisia jollekin tieteenalueelle keskittyneitä erikois-

lehtiä. Tällaisia ovat esimerkiksi *Tähdet ja avaruus* sekä *Suomen Luonto*. Ne ovat pikeminkin tietyllä kohderyhmälle tai harrastajille kuin laajalle yleisölle suunnattuja lehtiä. Siksi näiden lehtien toimittajat on rajattu tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Rajaus ei kuitenkaan koskenut lehtiä avustavia freelance-toimittajia, jotka tekevät juttuja myös laajemmin tieteenaloja käsitteleviin viestimiin. Myös eri alojen ammattilehtien toimittajat rajattiin määritelmän ulkopuolelle.

Kartoituksen perusteella Suomessa julkaistiin aineiston keruuhetkellä (vuoden 2007 lopulla) kolmea laajalle yleisölle (levikki vähintään 20000 kpl) tarkoitettua yleistajuista tiedelehteä, jotka käsittelevät laajasti eri tieteenaloja. Nämä julkaisut olivat Yliopisto-lehti, Tiede sekä Tieteen Kuvalehti. Viimeksi mainitulla ei kuitenkaan ole varsinaista tiedetoimistusta Suomessa, vaan julkaisu on suomennettu versio pohjoismaisesta painoksesta. Siksi lehden kääntämisestä vastaava toimittaja jätettiin tutkimusrajauksen ulkopuolelle.

Tällaisten rajausten perusteella Suomessa oli tutkimusaineiston keruuvaiheessa noin 50 tieteen erikoistoimittajaa. Lukuun sisältyvät Helsingin Sanomien ja Aamulehden tiedetoimittajat, Turun Sanomien ympäristö- ja tiedesivujen toimittaja, Yleisradion Oppiminen ja tiede -osaamiskeskuksen tiedetoimittajat televisiossa ja radiossa sekä joukko suomalaisia freelance-tiedetoimittajia. Heistä 15:tä haastateltiin tutkimukseen. Tutkimusaineisto ei perustu satunnaisotokseen vaan harkinnanvaraiseen näytteeseen. Jotta aineistossa olisivat edustettuina sekä sähköiset että painetut viestimet, valittiin haastateltaviksi viisi Yleisradion radio- ja televisioimittajaa sekä kuusi sanoma- tai aikakauslehtiimittajaa. Näistä 11 kuukausipalkkaisesta toimittajasta kolme työskenteli haastatteluhetkellä esimiesasemassa eli päätoimittajana, päällikkönä tai tuottajana. Lisäksi haastateltavina oli neljä freelance-toimittajaa, joista osa työskenteli kirjoittavina toimittajina ja osa sekä Yleisradiossa että kirjoittavana toimittajana.

Kyse on pienestä, mutta tieteen julkisen kuvan kannalta hyvin kiinnostavasta ja tärkeästä joukosta. Paitsi että he tekevät merkittävän osan laajalevikkisten medioiden tiedejutuista, he myös toimivat portinvartijoina ja editoijina muiden tekemille jutuille.

Tutkimusmenetelmä ja teorettinen viitekehys

Tutkimusmenetelmänä oli teemahaastattelu. Teemahaastattelu on lomakehaastattelua hedelmällisempi aineistonkeruumuoto, kun tarkoituksena on tutkia ammatti-identiteettiä ja sen rakentumista. Ammatti-identiteettiin ja ammatilliseen itseymmärrykseen voi olettaa liittyvän paitsi tiedostamattomia seikkoja myös käsityksiä, piirteitä ja tasoja, jotka eivät ilmene kirkkaasti jäseneltyinä. Tällaisia seikkoja on vaikeaa tai mahdotonta muotoilla lomakekyselyyn selkeiksi väitteiksi ja kysymyksiksi. Tiedostamaton ja jäsenitelemätön aines nousee todennäköisemmin esiin haastateltavien vapaamuotoisessa puheessa.

Tutkimusta varten tehtiin 15 teemahaastattelua ja haastattelut analysoitiin kvalitatiivisesti.^[1] Tutkimusmenetelmä noudattaa Alasuutarin esittämää laadullisen tutkimuksen mallia, jossa analyysi jakautuu havaintojen pelkistämiseen sekä arvoituksen ratkaisemiseen. Havaintojen pelkistämisen lähtökohtana on, että aineistoa tarkasteltaessa kiinnitetään huomio vain teorettisen viitekehyyksen ja kysymyksenasettelun kannalta olennaisiin seikkoihin. Näin aineisto pelkistyy suppeammaksi joukoksi raakahavaintoja. Sen jälkeen havaintojen määrää karsitaan edelleen yhteisten piirteiden ja nimittäjien perusteella. Arvoituksen ratkaiseminen puolestaan merkitsee sitä, että saatujen havaintojen ja teorettisen viitekehyyksen perusteella tutkittavasta ilmiöstä, sen merkityksestä, tehdään tulkinta. (Alasuutari 1999, 39–54.) Tavoitteena ei ole tehdä tilastollisia yleistyksiä vaan muodostaa teoreetti-

sesti mielekäs tulkinta ilmiöstä, joka tässä tapauksessa käsitteellistetään tieteen erikoistoimittajien ammatti-identiteetiksi.

Teoreettisena viitekehyksenä on aiemman tutkimuksen (ks. Eteläpelto & Vähäsantanen 2006; Rätty 1987; Stenström 1993) pohjalta muodostettu, kolmitasoinen ammatti-identiteetin käsite. Ammatti-identiteetti ymmärretään tässä kolmesta näkökulmasta. Ensinnäkin työntekijän ammatti-identiteettiä ilmentää se, että hän on tietoinen ammattinsa tehtävistä, tavoitteista, arvoista ja etiikasta, ja että hän kokee olevansa sitoutunut niihin. Toisin sanoen työntekijä on omaksunut tietyn ammatillisen roolin ja ihanteet. Toiseksi työntekijän ammatti-identiteettiin liittyy käsitys siitä, mihin työntekijä kokee kuuluvansa ja samastuvansa, ja miten hän näkee asemansa suhteessa toimintaympäristöönsä. Kolmanneksi työntekijän ammatti-identiteettiä ilmentää se, miten hän tuntee omaavansa ammattinsa vaatimat taidot sekä olevansa tietoinen ammattikuntansa normeista, käytännöistä, mahdollisuuksista ja rajoituksista.

Lähtökohtana on oletus, että ammatti-identiteetti heijastelee sitä journalistista kulttuuria, joka ohjaa journalistisia sisältövalintoja. Ammatti-identiteettiä tutkimalla pyritään siis viime kädessä löytämään vastauksia sille, miksi tiedettä käsittelevä journalismi on Suomessa sellaista kuin se on.

Tieteen erikoistoimittajille hahmottui analyysissa kolme roolia, jotka on nimetty valistajan, viihdyttäjän ja vahtikoiran rooleiksi.

Valistaja

Valtaosa haastateltavista nimesi tiedetoimittajan keskeiseksi tehtäväksi tieteen yleistajuistamisen suurelle yleisölle. Tiedejournalismin tehtävänä on olla ”julkaisukanava uusimmalle tieteelliselle tiedolle”, kuten yksi haastateltava sanoi. Yleistajuinen tieteellinen tiedon välittäminen yleisölle on haastateltavien mielestä tärkeää, koska ihmiset voivat käyttää tätä tietoa ymmärryksensä lisäämiseen sekä maailmankuvansa rakentamiseen. Tiedetoimittajan tulee toimia eräänlaisena tulkkina, joka kääntää monimutkaisen ja vaikeaselkoisen tiedon yleistajuiseen ja ymmärrettävään muotoon.

Toimittajien mielestä ihanteellinen juttu on selkeä, täsmällinen, konkreettinen ja vetävä. Lisäksi ammattinsa osaava tiedetoimittaja pyrkii ja kykenee ratkaisemaan ongelmat, jotka liittyvät tekstin kääntämiseen maallikolle ymmärrettävään muotoon. Haastateltavat korostivat, että hyvässä tiedejutussa ”faktat ovat ehdottomasti oikein.”

Toimittajien mielestä tiedetoimittajaa tarvitaan paitsi tieteellisen tiedon tulkiksi, myös asiantuntevaksi suodattimeksi, joka kykenee valikoimaan ja seulomaan valtavaksi paisuneen ja jatkuvasti kasvavan tietomassan seasta uusimman ja merkittävimmän informaation, oli kyse sitten vaikkapa influenssavalistuksesta, geneeistä tai suomalaisten osuudesta avaruustutkimuksessa. Lähtöoletuksena vaikutti olevan, ettei ihmisillä ole mahdollisuutta omin avuin ymmärtää tieteellistä tietoa tai edes päästä siihen käsiksi.

Haastateltavien selkeä enemmistö kertoi keskittyvänsä käsittelemään nimenomaan luonnontieteitä. Yksikään ei kuitenkaan tuonut esiin, että suomalaisen tiedejournalismin tulisi keskittyä vain luonnontieteisiin. Päinvastoin haastateltavat olivat sitä mieltä, että toisin kuin angloamerikkalaisissa maissa, Suomessa tiedejournalismi kattaa lähtökohtaisesti kaikki tieteenalat. Tästä huolimatta vain yksi haastateltava kertoi päivittäisessä työssään tekevänsä juttuja kaikilta tieteenaloilta. Haastateltavien yleisen kannan voisi tiivistää, että tiedejournalismi sisältää kyllä periaatteessa kaikki tieteenalat, mutta käytännössä oma mediaor-

ganisaatio, oma päivittäinen työ tai omat kiinnostuksen kohteet vain sattuvat painottumaan luonnontieteisiin.

Haastateltavat selittivät luonnontiedepainotteisuuden johtuvan myös työnjaosta. Esimerkiksi yhteiskuntatieteet ja humanistiset tieteet ovat esillä muualla kuin tiedesivuilla, tiedeohjelmissa ja tiedelehdissä, joten tiedejournalismin on tarpeellistakin keskittyä aloihin, joilla ei ole muuta foorumia. Vain kaksi tiedetoimittajaa kritisoi omaa mediaorganisaatioitaan tai suomalaista tiedejournalismia siitä, että esillä eivät ole juuri muut tieteenalat kuin luonnontieteet ja tekniikka.

Toimittajien mielestä ihanteellisen tiedetoimittajan pitäisi tehdä juttuja näkökulmista, jotka koskettavat ihmisten arkea. Valistajan roolissa tiedetoimittaja tarjoaa ihmisille työkaluja ja mahdollisuuksia itsenäiseen oivaltamiseen, pohtimiseen ja kriittiseen ajatteluun. Jotta se olisi mahdollista, tiedetoimittajan pitää osata esittää nimenomaan yleisön kokemusmaailman kannalta olennaisia kysymyksiä.

Valistajan roolissa tiedetoimittaja haluaa antaa ihmisille eväitä asioiden syy-seuraussuhteiden, laajempien merkitysten ja esimerkiksi eettisten ulottuvuuksien ymmärtämiseen. Valistaja-tiedetoimittaja ei kuitenkaan tyrkytä yleisölle valmiiksi pureskeltuja ajatuksia, näkemyksiä tai mielipiteitä.

Haastatteluaineiston perusteella tieteen erikoistoimittajat näyttäisivät sitoutuvan varsin vahvasti perinteiseen tiedekeskeiseen käsitykseen, jonka mukaan tiedejournalismin tehtävänä on välittää tieteen tuloksia laajalle yleisölle mahdollisimman oikeassa, ymmärrettävässä ja kiinnostavassa muodossa (Peters 1994; Väliverronen 1996).

Valistaja-rooli tiedetoimittajan ihanteena on varsin yhdenmukainen aiemman, muissa maissa tehdyn tutkimuksen kanssa. Esimerkiksi Amendin ja Seckon (2012, 264) mukaan tiedetoimittajat mieltävät itsensä tiedonvälittäjiksi, joiden tehtävänä on informoida ihmisiä tärkeistä tiedettä ja terveyttä koskevista asioista. Myös Bauer ym. toteavat tiedetoimittajien kokevan, että heidän tehtävänä on edistää tiedettä koskevaa ymmärtämystä ennen kaikkea informoimalla yleisöä ja toimimalla eräänlaisina monimutkaisten asioiden kääntäjinä. Lisäksi tiedetoimittajien mielestä hyvä tiedejournalisti keskittyy tosiasioiden neutraaliin ja riippumattomaan raportointiin. (Bauer ym. 2013, 3, 24–25.)

Tieteen erikoistoimittajat näyttäisivät siis toteuttavan klassista journalismin ideaalia, jonka mukaan journalistien tehtävänä on informoida kansalaisia, jotta nämä voisivat rakentaa maailmankuvaansa ja toimia mielekkäällä tavalla yhteiskunnan jäseninä. Toisin sanoen valistajaroolissa yhdistyvät journalismin normatiiviset, objektiivista tiedonvälitystä ja yleisön palvelemista painottavat ideaalit sekä perinteisen, tiedekeskeisen tiedejournalismin ihanteet. Tiedetoimittajan valistajan roolilla on paljon yhtymäkohtia niihin rooleihin tai tehtäviin, joita toimittajat ylipäättään ovat eri tutkimuksissa itselleen perinteisesti nimenneet. Näitä tehtäviä ovat esimerkiksi informaation aktiivinen kerääminen ja levittäminen, maailman selittäminen, uusien ajatusten ja ideoiden esiin tuominen, tiedonsaannin monipuolisuuden turvaaminen ja yleisön tiedontarpeen tyydyttäminen (ks. esim. Deuze 2005; Heinonen 1995; Aula 1991.)

Viihdyttäjät

Aineiston perusteella ihanteellinen tiedetoimittaja on myös hyvä tarinankertoja ja viihdyttäjä. Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastateltavat viittasivat jompaankumpaan tai molempiin näistä rooleista puhuessaan tiedejournalismin tehtävästä tai hyvän tiedetoimittajan ominaisuuksista. Osa haastateltavista mainitsi tiedetoimittajan olennaiseksi taidoksi – ja vastavasti haasteeksi – esimerkiksi draaman tajun, kerrontamuotojen hallinnan ja kyvyn kertoa

kiinnostavasti. Tiedetoimittajan työssä ei siis riitä pelkän tieteellisen asiasisällön hallitseminen, vaan ammattitaitoinen tiedejournalisti osaa rakentaa jutusta napakan ja jännittävän kertomuksen, joka ”pitää koukussa joka hetki”. Muutamat toimittajat totesivat, että tiedejournalismin tulisi myös koskettaa ja herättää tunteita.

Laadukas tiedejournalismi on haastateltavien mielestä myös visuaalisesti näyttävää ja kiehtovaa. Kuvitus ja grafiikat suunnitellaan huolella, ja joskus koko jutuntekoprosoessi käynnistyy sen vuoksi, että saatavissa on vaikkapa erityisen hienoja satelliittitoksia etäisistä planeetoista tai mikroskooppikuvia bakteereista ja alkueläimistä.

Viihdyttävässä tiedejournalismissa on tilaa huumorille ja yhtenä tiedejournalismin tehtävänä voi joskus olla yksinkertaisesti ilon tuottaminen ihmisille. Tiedejournalismilla voi olla itseisarvoa myös hyvänä asiaviihteenä. Se esimerkiksi tarjoaa ”kahvipöytäkeskusteluihin einestä” ja ”nice to know -tietoa”.

Haastateltavien enemmistö vaikutti kuitenkin olevan sitä mieltä, että viihdyttävyys nivoutuu ennen kaikkea tiedejournalismin valistustehtävään. Viihdyttävyys ja visuaalinen näyttävyys ovat ikään kuin välineitä, joiden avulla vaikeatajuiseksi ja puisevaksi mielletty tieteellinen tieto kääritään houkuttelevaan pakettiin. Monet haastateltavat kertoivat kiinnittävänsä paljon huomiota jutun tyyliin ja muotoon. Hyvällä tiedetoimittajalla on haastateltavien mielestä herkkyyttä kielen vivahteille, kykyä leikitellä sanoilla ja taitoa keksiä sukkelia kielikuvia.

Viihdyttäminen ja tarinankerronta näyttäisivät siis olevan tiedetoimittajien mielestä tiedejournalismin keskeisiä tehtäviä ja tavoitteita. Vaikka viihdyttäjän roolilla nähdään myös itseisarvoa, nähdään sen ennen kaikkea tukevan tiedetoimittajan valistustehtävää.

Tiedetoimittajana ja tiedejournalismin tutkijana toiminut Erkki Kauhanen (1998) on arvoellut perinteistä, tieteen popularisointiin painottuvaa tiedejournalismia epä-älyllisyydestä ja itseisarvoisesta viihteellisyydestä. Myös osa tähän tutkimukseen haastatelluista tiedetoimittajista toi esiin, että tiedejournalismille on usein ominaista irrallisten tutkimustulosten ja tiedemaailman kurioositeettien pinnallinen esittely. Kuitenkin vain muutama ilmiön puheeksi ottaneista vaikutti kritisoivan tiedeutisten pinnallisuutta tai sirpalemaisuuutta. Ilmiö vain todettiin sitä sen enempää pohtimatta tai kyseenalaistamatta. Haastateltavat tuntuivat pitävän esimerkiksi viihdyttävänä välipaloina tarjottavia pikku-uutisia tutkimuslöydöksistä ja tieteen omituisuuksista jonkinlaisena itsestään selvänä ja välttämättömänä metritavarana, jolle on esimerkiksi tiedesivuilla oma paikkansa ja jolla voidaan tarvittaessa täyttää pääjutuilta yli jäävä palstatila tai lähetysaika. Kaiken kaikkiaan haastateltavat vaikuttivat suhtautuvan tiedejournalismin sirpalemaisuuuteen ja viihteellisiin elementteihin pääosin myönteisesti tai vähintäänkin neutraalisti.

Tieteen erikoistoimittajien suhtautuminen viihdyttäjän ja tarinankertojan rooliin on osin linjassa aiemman tutkimuksen kanssa. Esimerkiksi Nelkin (1987, 86–91) toteaa, että amerikkalaiseen tiedejournalismiin on kautta sen noin satavuotisen historian kuulunut paitsi informatiivisuus myös viihdyttävyys. Tiede tarjoaa juttujen raaka-aineeksi niin huimapäisiä sankaritarinoita laboratorioden tiedemiestä kuin pikku-uutisiksi taipuvia kurioositeetteja.

Toisaalta aiemman tutkimustiedon perusteella tiedejournalistit eivät vaikuta mieltävän viihdyttämisestä erityisen keskeiseksi tehtäväkseen. Kansainvälisessä kyselytutkimuksessa 80 prosenttia tiedetoimittajista liitti rooliinsa informoimisen, monimutkaisen tiedon kääntämisen tai sivistämisen ja valistamisen, mutta vain alle kymmenen prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että tiedetoimittajan rooliin kuuluu viihdyttäminen (Bauer ym. 2013, 24).

Myöskään Amendin ja Seckon (2012, 261–262) toteuttamassa meta-analysissä ei nou-se esiin, että tiedetoimittajat mieltäisivät olennaiseksi roolikseen viihdyttämisen ja tarinan-

kertomisen. Heidän mukaansa tiedetoimittajat pitävät kuitenkin hyviä uutisjuttuja muun muassa viihdyttävänä. Tiedetoimittajat pyrkivät vangitsemaan yleisön huomion tarjoamalla uutisia läpimurroista ja ryydittämällä juttuja tunteisiin vetoavalla human interest -näkökulmalla.

Vaikuttaa siis siltä, että suomalaiset tiedetoimittajat suhtautuisivat viihdyttäjän rooliin jossain määrin tiedostavammin ja myötäsukaisemmin kuin kansainväliset kollegansa. Suomalaiset tiedetoimittajat eivät myöskään näytä jakavan muiden alojen suomalaisten toimittajien huolta journalismin viihteellistymisestä. Journalistiliiton jäsenille suunnatun kyselytutkimuksen mukaan suomalaiset toimittajat pelkäsivät yleisesti viihteellisyyden heikentävän journalismin laatua ja yhteiskunnallista painoarvoa (Jyrkiäinen 2008).

Vahtikoira

Haastateltavien mielestä tiedejournalismin tulisi siis ennen muuta valistaa yleisöä sekä kertoa viihdyttäviä tarinoita. Vain kaksi haastateltavaa nosti oma-aloitteisesti esiin, että tiedetoimittajan työhön pitäisi sisältyä myös journalismin perinteinen valvonta- ja vahtikoiratehtävä eli yhteiskunnan ja tiedemaailman kriittinen tarkkailu. Asiasta erikseen kysyttäessä yhdeksän toimittajaa edellä mainittujen kahden lisäksi vastasi, että tiedejournalismin tulisi tarvittaessa olla myös yhteiskunnallisesti kriittistä. Lisäksi kaikkiaan seitsemän haastateltavaa oli sitä mieltä, että tiedejournalismin tulisi tarkastella nykyistä kriittisemmin tutkijoiden vaikuttimia, kytköksiä ja motiiveja. Toisin sanoen tiedetoimittajien tulisi säilyttää terve etäisyys tutkijoihin, jotta myös heidän arvostelemisensa olisi mahdollista. Lisäksi muutama haastateltava toi esiin tieteen eettiset kysymykset, jotka ovat heidän mielestään nousseet tieteen piirissä ja julkisuudessa yhä keskeisempään rooliin.

Vaikka 11 haastateltavaa pitikin tiedejournalismin kriittisyyden periaatetta tärkeänä, heistä seitsemän vaikutti suhtautuvan vahtikoiran rooliin oman työnsä yhteydessä torjuvasti, varauksellisesti tai ristiriitaisesti. He esimerkiksi ilmoittivat kokevansa, ettei heillä ole kriittisyyteen tarvittavaa kompetenssia. Muutama toimittaja vetosi siihen, ettei tutkivalle ja kriittiselle tiedejournalismille ole luontevaa foorumia. Kuitenkin vain yksi toimittaja ilmaisi selvästi olevansa turhautunut siitä, ettei Suomessa ole mahdollisuutta harjoittaa yhteiskunnallista ja kriittistä tiedejournalismia, koska siltä puuttuu foorumi.

Neljä haastateltavaa puolestaan oli sitä mieltä, ettei tiedejournalismin edes tarvitse pyrkiä olemaan kriittistä. Osa heistä perusteli näkemystään sillä, että tiedetoimittajan on vaikea kritisoida tiedettä ja tiedemaailmaa kompetenssin puutteen vuoksi. He katsoivat, että kyse on tiedemaailman sisäisestä asiasta. Ylipäätään tiedetoimittajan tulisi heidän mielestään voida luottaa siihen, että tutkimustieto on läpäissyt tieteen sisäisen arvioinnin.

Kaikkiaan 11 haastattelussa nousi esiin tiedepolitiikan asema. Sekä tiedejournalismin kriittisyyttä puoltavat että siihen välinpitämättömästi tai torjuvasti suhtautuvat haastateltavat olivat vahvasti sitä mieltä, ettei tiedepolitiikka kuulu tiedejournalismiin. Mitä populaarimpi ja yleistajuisempi media on kyseessä, sitä visummin sen tulisi välttää puuttumista tiedepolitiikkaan. Kuten yksi tiedetoimittaja muotoili, ”hyvään asiavihteeseen” ei puiseva tiedepolitiikka yksinkertaisesti sovi vaan ”ihmiset haluavat lukea sen muualta”.

Tieteen erikoistoimittajien mielestä tiedepolitiikka ei kiinnosta yleisöä eikä tiedepolitiikka aiheena palvele tiedejournalismin valistus- ja viihdytystehtävää. He perustelivat tiedepolitiikan sulkemista tiedejournalismin ulkopuolelle myös työnjaolla. Muutamat haastateltavat totesivat, että tiedepolitiikka ja ”hallintopuoli” kuuluvat päivälehtiin ja uutistoimiuksille. Tiedehallinto ja tiedepolitiikka sekä tieteen rahoitusta ja vallankäyttöä käsittelevä journalismi vaikuttavat tiedejournalistien mielestä kuuluvan tiedetoimitukseen sijasta jolle-

kin muulle osastolle, esimerkiksi kotimaan tai politiikan toimitukselle. Onkin syytä muistaa, että vain pieni osa tieteeseen liittyvistä jutuista julkaistaan varsinaisilla tiedesivuilla tai tiedeohjelmissa.

Kaiken kaikkiaan tiedetoimittajan rooli yhteiskunnallisesti suuntautuneena, kriittisenä vahtikoirana sai selvästi vähemmän kannatusta kuin tiedetoimittajan tehtävä valistajana ja viihdyttäjänä. Tämä tukee Nelkinin havaintoa, jonka mukaan tiedetoimittajille ja -journalisille on tyypillistä epäpoliittisuus. Tiedetoimittajat kokevat itsensä tutkimustulosten välittäjiksi, eivät tiedepolitiikan kommentaattoreiksi tai tieteen moraalinvartijoiksi. Heidän mielestään tiedepolitiikka ei välttämättä edes kuulu tiedejournalismiin (Nelkin 1987, 105). Myös Väliverronen (1994, 35) on todennut, että tiedepolitiikka nousee kovaksi uutiseksi vain tieteen väärinkäyttöksiin liittyvien skandaalien yhteydessä. Varsinainen tiedekritiikki on tiedejournalismin lajina vieläkin harvinaisempaa.

Tiedetoimittajille ominainen pensesy tiedepolitiikkaa kohtaan käy ilmi myös Euroopan komission toteuttamasta kansainvälisestä kyselytutkimuksesta. Lähes kaikki tutkimukseen osallistuneet tiedetoimittajat nimesivät informaation lajeista hyödyllisimmiksi tiede- ja tutkimusuutiset sekä ylipäätään tiedon, joka koskee uutta tieteellistä tutkimusaineistoa ja erilaisten tutkimushankkeiden tuloksia. Sen sijaan tiedepolitiikkaa koskevaa tietoa sekä erilaisten organisaatioiden ja instituutioiden tuottamia tiedettä koskevia linjauksia ja ohjelmapapereita piti hyödyllisenä alle puolet vastaajista. (Euroopan komissio 2007, 18–19.)

Tieteen erikoistoimittajien haluttomuus toimia vahtikoiran roolissa näyttäisi erottavan ammattikunnan merkittävällä tavalla muiden toimittajien valtavirrasta. Yleensä toimittajat mieltävät itsensä ainakin ihanteiden tasolla puolueettomiksi mutta kriittisiksi yhteiskunnan tarkkailijoiksi ja ”vallon vahtikoiriksi”. Samastumista juttujen kohteisiin karsastetaan. Esimerkiksi Heinosen ja Harjun tutkimusten perusteella suomalaisten toimittajien ammattikuvassa keskeistä on yhteiskunnallisuus, johon kuuluvat olennaisesti epäkohtien arvostelu ja vallankäyttäjien vahtiminen (Harju 2002, 11; Heinonen 1995, 97). Myös Deuzen mukaan yleisön palvelu vahtikoiran roolissa on eri tutkimuksien mukaan yksi keskeisistä tehtävistä, joita toimittajat liittävät ammattiinsa ja joiden he kokevat takaavan työnsä oikeutuksen ja uskottavuuden (Deuze 2005, 446–447).

Toimittaja tieteen asialla

Tiedetoimittajien ja tiedeyhteisön välistä suhdetta voi kuvata pikemminkin symbioottiseksi kuin vastakkainasetteluksi. Tutkimusten mukaan tiedetoimittajat tuntevat yhteenkuuluvuutta ja kunnioitusta tiedemaailmaa kohtaan (esim. Peters ym. 2008; Peters 1995). Ylipäätään valtaosa tiedetoimittajista näyttäisi kokevan yhteistyön tiedemaailman kanssa kokonaisuutena katsoen antoisaksi (Peters ym. 2008, 268–269; Euroopan komissio 2007, 10).

Toimittajien samastuminen lähteisiinsä – sekä ylipäätään oman alansa toimijoihin ja päämääriin – vaikuttaisi tutkimusten perusteella olevan tyypillistä monilla muillakin journalismin erikoisaloilla (Hansen 2009, 109). Esimerkiksi Harriesin & Wahl-Jorgensenin (2007) tutkimus kulttuuritoimittajista osoittaa, että kulttuuritoimittajat kokevat tehtäväkseen klassisen musiikin kaltaisen korkeakulttuurin yhteiskunnallisen aseman ylläpitämisen, suojelemisen ja pönkittämisen. Aula (1991) toteaa, että toimittajien erikoistuminen paitsi vakiinnuttaa toimittajille tietyt lähteet myös vahvistaa yhteenkuuluvuutta yhtäältä erikoistoimittajien kesken, toisaalta erikoistoimittajien ja lähteiden kesken.

Tämä tutkimus näyttäisi vahvistavan käsitystä tiedejournalismin ja tieteen läheisistä suhteista. 12 tieteen erikoistoimittajaa eli haastateltavien selvä enemmistö luonnehti tiede-

toimittajien ja tutkijoiden suhdetta yhteistyösuhteeksi. He kokevat olevansa tutkijoiden kanssa ”samalla asialla” tai ”samalla puolella” ja osallistuvat ”yhdessä rintamassa” tieteen popularisointiin. Tällaisesta yhteistyö- ja avunantosuhteesta hyötyvät haastateltavien mukaan molemmat osapuolet. Tutkija saa toimittajan myötävaikutuksella itselleen ja tutkimustyölleen julkisuutta, kun taas toimittaja saa tutkijalta juttunsa materiaaliksi luotettavaa ja arvokasta tietoa.

Täysin kitkatonta kumppanuus ei kuitenkaan ole. Kymmenen toimittajaa 15:stä ilmaisi toimittajien ja lähteiden välisen suhteen olevan myös jossakin määrin ongelmallinen. Vaikeudet liittyvät ennen kaikkea journalistisen ja tieteellisen toimintakulttuurin eroihin ja käytännön yhteistyön ongelmiin. Joidenkin haastateltavien mielestä tutkijat eivät esimerkiksi osaa haastattelutilanteessa kuvailla tutkimustuloksia ja tieteellisiä ilmiöitä kyllin ymmärrettävästi ja mielenkiintoisesti. Tutkijat saattavat myös kieltäytyä ottamasta kantaa. Joskus toimittajilla ja tutkijoilla on haastateltavien mukaan eri näkemys siitä, miten tarkkaa ja täsmällistä journalistisen tekstin tulisi olla. Erimielisyyttä saattaa aiheuttaa toimittajien halu pitää itsellään oikeus muuttaa tieteelliset termit yleistajuisiksi ja muutenkin muokata tutkimustekstiä suoraviivaisemmaksi ja nasevammaksi.

Tässä tutkimuksessa havaitut jännitteet tukevat aiempia tutkimustuloksia tiedetoimittajien ja tutkijoiden välisistä suhteista. Esimerkiksi Amendin ja Seckon (2012, 260–261) mukaan toimittajat tunnistavat keskinäisen riippuvaisuutensa ja yhteenkuuluvuutensa tutkijoiden kanssa, mutta suhteeseen liittyy silti epävakautta ja epäluuloisuutta, jonka taustalla ovat ammattikuntien erilaiset arvot ja käsitykset. Peters (1995, 45) havaitsi, että tiedetoimittajilla ja tutkijoilla on usein erimielisyyttä siitä, kuinka paljon kummallakin osapuolella on oikeus kontrolloida journalistista prosessia, sisältöä ja muotoilua. Tiedetoimittajat haluavat omien normiensa mukaisesti tutkijoiden pysyvän pelkkinä lähteinä, joita he voivat hyödyntää kulloisenkin tarpeensa mukaan.

Myös tämä tutkimus näyttäisi osoittavan, että tieteen erikoistoimittajat haluavat antaa lähteille vain jokseenkin passiivisen informantin roolin. Lähteiden vaikutus juttujen sisältöön rajoittuu faktojen tarkistamiseen. Juttujen tarkistuttaminen näyttäisi olevan suomalaisille toimittajille varsin vakiintunut käytäntö. Etenkin kirjoittavat toimittajat sanovat ilman muuta antavansa jutut lähteiden tarkistettaviksi. Sen sijaan oikeuden jutun näkökulmaan ja painotuksiin he pitävät itsellään, koska katsovat journalisteina olevansa parhaita asiantuntijoita arvioimaan, mikä jutussa on yleisön kannalta mielenkiintoista ja olennaista. Tämä on myös linjassa toimittajien eettisen koodiston Journalistin ohjeiden kanssa, joiden mukaan haastateltavan ”Tarkastamisoikeus koskee vain haastateltavan omia lausumia, eikä sillä saa luovuttaa journalistista päätösvaltaa toimituksen ulkopuolelle.” (Journalistin ohjeet, pykälä 18).

Tieteen erikoistoimittajien journalistista valtaa, vastuuta ja oikeutta päättää juttujen näkökulmasta, tyylistä ja painotuksista tuntuivat korostavan erityisesti muutamat yhteiskuntatieteellisen tai humanistisen koulutuksen saaneet haastateltavat. Valtaosa toimittajista kyllä toi kanssakäymiseen liittyviä ongelmia esiin, mutta vain nämä haastateltavat painottivat, että kyse on nimenomaan (määrittely)vallasta, joka kuuluu journalisteille.

Määrittelyvaltaan liittyvistä näkemyseroista huolimatta tieteen erikoistoimittajien ja asiantuntijalähteiden suhteet vaikuttavat varsin sopuisilta. Haastateltavien mielestä tutkijat ja toimittajat ovat siis samalla asialla tai samalla puolella. Tässä mielessä tiedetoimittajat vaikuttavat eroavan selkeästi esimerkiksi suomalaisista politiikan toimittajista. Poliitiikan toimittajat katsovat yleisesti, että toimittajan tehtävänä on tarkkailla kriittisesti poliitikkoja ja raportoida näiden toimista kansalaisille. Poliitiikan toimittajat katsovat, että toimittajan ei tule päästää poliitikkojen puheita ja tekoja sellaisenaan läpi mediassa vaan tulkita, analy-

soida ja selittää niitä. Poliitiikan toimittajan identiteettiin kuuluu, ettei toimittaja samastu poliittiseen eliittiin ja sen tavoitteisiin, vaan poliitikon ja toimittajan välillä on ”työnjaosta aiheutuva luonnollinen jännite”. (Aula 1991, 84, 112.)

Kriittisyys ja epäluuloisuus lähteitä kohtaan luonnehtii ylipäätään journalismia ja sen normatiivista tehtävää. Yleisön palveleminen, yhteiskunnallisena vahtikoirana toimiminen sekä riippumaton, objektiivinen, tasapuolinen ja luotettava tiedonvälitys edellyttävät tietyn ammatillisen etäisyyden pitämistä muihin toimijoihin (ks. esim. Deuze 2005, 447–448).

Kriittisyys ja etäisyys lähteitä kohtaan ovat ylipäätään journalistisen identiteetin tärkeimpiä kulmakiviä. Toimittajat ovat itsekin arvostelleet journalismia tämän etäisyyden puuttumisesta. Esimerkiksi Heinosen (1995, 105–109, 153–154) mukaan suomalaiset toimittajat suomivat journalismia kriitikkömyydestä ja rohkeuden puutteesta. Uutisjournalismi on toimittajien mielestä pikemminkin helposti manipuloitavaa ja taipuvaista samastumaan lähteisiinsä. Myös Mörä (1999, 122–123) toteaa, että hänen haastattelemansa EU-asioihin erikoistuneet journalistit tiedostivat riippuvaisuutensa tietyistä lähteistä sekä tästä riippuvaisuudesta aiheutuvat ongelmat.

Tieteen erikoistoimittajat sen sijaan eivät juuri vaikuttaneet pitävän riippuvaisuuttaan lähteistä ongelmana. Toimittajien ja tutkijoiden suhteen yhteistyöluonnetta ei kyseenalaistettu. Suomalaiset tieteen erikoistoimittajat eivät esimerkiksi näytä kokevan, että tutkijoilla olisi intressejä salata tai vääristellä tietoa tai muulla tavoin hankaloittaa toimittajan työtä. Vastaavasti tieteen erikoistoimittajien ensisijaisena tavoitteena ei ole tiedemaailman väärien käytösten paljastaminen tai tutkijoiden asettaminen selkään vasten. Ongelmat ja erimielisyydet toimittajien ja heidän lähteidensä välillä näyttävät koskevan sitä, missä muodossa tieteelliset faktat tulisi esittää, jotta ne kiinnostaisivat yleisöä ja avautuisivat maallikoille.

Mielenkiintoinen havainto on, että valtaosa haastateltavista totesi tutkijoiden asenteiden muuttuneen tiedejournalismia ja julkisuutta kohtaan. Tieteen erikoistoimittajien mielestä tutkijat suhtautuvat mediaan aiempaa myönteisemmin. Myös Amend ja Secko (2012, 260) toteavat tiedejournalistien kokevan, että tutkijat ovat yhteistyökykyisempiä ja paremmin saavutettavissa kuin aikaisemmin. Tutkijat ovat tämän tutkimuksen haastattelujen perusteella esimerkiksi motivoituneita pohtimaan, millä tavoin maallikot saisivat vaikeatajuisista tutkimustuloksista parhaiten tolkkua. Tutkijoiden viestintätaidot, medialukutaito ja ymmärrys median toimintatavoista vaikuttavat haastateltavien mukaan parantuneen.

Valtaosa haastateltavista ei mitenkään kyseenalaistanut sitä, että tiedemaailman toimijoista on tullut aiempaa julkisuushakuisempia. Pikemminkin toimittajat olivat tyytyväisiä sanavalmiista ja heittäytymiskykyisistä tutkijapersoonista, jotka uskaltavat olla jotakin mieltä, kärjistä, provosoida ja käyttää värikästä kieltä. Vaikka symbioottisuus leimaa tiedettä ja mediaa ylipäätään, näyttäisi tiedetoimittajien ja tiedeyhteisön suhteen symbioottisuus korostuvan erityisen vahvasti.

Keskustelu

Tässä tutkimuksessa paikannettiin siis kolme erilaista suomalaisen tieteen erikoistoimittajan tehtävää tai roolia. Nämä roolit ovat valistaja, viihdyttäjä ja vahtikoira. Roolit eroavat toisistaan sen osalta, miten vahvasti toimittajat samastuvat niihin. Tutkimuksen perusteella tieteen erikoistoimittajat kokevat omakseen valistajan ja viihdyttäjän roolit, mutta vierastaivat vahtikoiran roolia.

Valtaosa haastatelluista piti itsestään selvänä, että tiedejournalismin tärkein tehtävä on yleistajuistaa tiedettä. Aineistosta on kuitenkin löydettävissä tiedejournalismin ja -journalisteille laajempi valistuksellinen ja pedagoginen tehtävä kuin pelkkä tieteellisen tiedon mekaaninen suodattaminen ja yksinkertaistaminen. Haastateltavat pitivät yleistajuistamista tärkeänä tehtävänä, koska yleisö voi käyttää saamaansa tietoa ymmärryksensä lisäämiseen ja maailmankuvansa rakentamiseen. Tiedetoimittajan ihanteeksi näyttääkin piirtyvän eräänlainen valistaja, joka tarjoaa ihmisille aineksia itsenäiseen oivaltamiseen ja kriittiseen ajatteluun.

Suomalainen tieteen erikoistoimittaja näyttäytyy myös tarinoita kertovana asiaviihteen tekijänä. Tiedejournalismin on haastateltavien mielestä parhaimmillaan mukaansatempaavaa ja kiehtovaa, yllättävää ja iskevää. Vaikka viihteellisyydellä voi olla myös itseisarvoa, näkevät tiedetoimittajat sen pikemminkin keinona kuin päämääränä. Viihteellisyyden nähdään tukevan tiedejournalismin valistustehtävää. Vakava ja kuivakka tieteellinen sisältö on osattava tarjoilla houkuttelevassa ja helposti lähestyttävässä muodossa, jotta yleisö ylipäättään kiinnostuisi siitä. Ja jotta yleisö kykenisi omaksumaan ja ymmärtämään monimutkaisen ja abstraktin tieteellisen informaation, tiedejournalistilla tulee olla tarinankertomisen taitoa ja esimerkiksi kykyä luoda osuvia vertauksia ja meheviä kielikuvia. ”Kiinnostavuus” uutiskriteerinä on ylipäättään noussut suomalaisessa journalismissa yhä tärkeämpään asemaan (ks. esim. Heikkilä ym. 2012, Hujanen 2009).

Valistajan ja viihdyttäjän roolin korostuminen kertoo siitä, että toimittajat sitoutuvat vahvasti tiedekeskeiseen käsitykseen, jonka mukaan tiedejournalismin tehtävä on välittää tieteen tuloksia laajalle yleisölle mahdollisimman oikeassa, ymmärrettävässä ja kiinnostavassa muodossa. Osa haastateltavista määritteli tieteen erikoistoimittajan tehtäväksi joko suoraan tai epäsuorasti myös yleisen kiinnostuksen ja arvostuksen lisäämisen tiedettä kohtaan. Tieteen popularisoinnin perinne näyttää siis elävän vahvana suomalaisessa tiedejournalismissa.

Tiedetoimittajien voidaankin nähdä olevan eräänlaisia kaksoisagentteja, jotka ovat samanaikaisesti sekä yleisön että tieteen asialla. Dunwoody (2008, 18) on huomauttanut, että vaikka esimerkiksi television tiedeohjelmat pyrkivät viihdyttävyyteen ja draaman keinojen hyödyntämiseen, tiedetoimittajille on tärkeää pyrkiä säilyttämään tieteen arvokkuus, sillä tieteen arvostettu asema oikeuttaa paitsi tiedejournalismin sisällön myös tiedetoimittajan oman työn. Tämä samanaikainen yleisön palveleminen ja tietyn alan intressien edistäminen vaikuttaisi olevan tyypillistä muillekin journalismin erikoisaloille, kuten kulttuurijournalismin ja urheilujournalismin (esim. Hansen 2009, Harries & Wahl-Jorgensen 2007). Tosin näillä aloilla on nähtävissä merkkejä siitä, että uutiskriteerit olisivat lähentyneissä muun journalismin uutiskriteerejä, esimerkkeinä vaikkapa kulttuurirahoituksen kriittinen tarkastelu ja urheilun lieveilmiöiden laaja käsittely.

Tieteen erikoistoimittajien asenne viihteellisyyttä ja viihdyttämisroolia kohtaan näyttäisi olevan myötäsukaisempi kuin suomalaisilla toimittajilla keskimäärin. Haastateltavat suhtautuivat tiedejournalismin viihteellisyyteen pääosin myönteisesti tai neutraalisti. Tiedetoimittajat näyttäisivät ajattelevan, että viihteellisyys tukee tiedejournalismin valistustehtävää. Saattaa myös olla, etteivät tiedetoimittajat pidä viihteellisyyttä negatiivisena, koska pitävät ammattikunnan journalistisia ihanteita ja tavoitteina oikeina, oikeutettuina ja vankkoina. Herkman (2005, 285–296) on huomauttanut, että huoli viihteellistymisen turmiollisista vaikutuksista on pohjimmiltaan moraalista huolta journalismin laadun ja uutiskriteerien rapautumisesta. Näyttäisi siltä, että mikäli tiedetoimittajat kokevat olevansa yhteisellä ja oikealla asialla, he eivät ole huolissaan tiedejournalismin laadusta. Tämän tutkimuksen perusteella

suomalaisilla tieteen erikoistoimittajilla näyttäisi olevan suhteellisen yksimielinen näkemys tiedejournalismin valistus- ja viihdytystehtävästä.

Viihteellisyydellä tiedejournalismissa on myös pitkä perinne. Esimerkiksi Nelkin (1987) on huomauttanut, että yhdysvaltalainen tiedejournalismi on alusta asti pyrkinyt sekä informatiivisuuteen että viihdyttävyyteen ja että nämä ihanteet heijastuvat tiedetoimittajien ammattirooliin edelleenkin. Tämän tutkimuksen perusteella suomalaiset toimittajat vaikuttavat monin tavoin pitävän esikuvanaan juuri angloamerikkalaista, suurelle yleisölle suunnattua tiedejournalismia.

Suomalaiset tieteen erikoistoimittajat näyttäisivät siis kokevan omakseen sekä valistajan että viihdyttäjän roolin. Sen sijaan journalistit vierastivat ajatusta, että tiedejournalismiin kuuluisi myös journalismin perinteinen vahtikoiratehtävä eli yhteiskunnan ja päättäjien kriittinen tarkkailu. Tiedetoimittajien haluttomuus toimia vahtikoiran roolissa näyttäisi erottavan ammattikunnan merkittäväällä tavalla suomalaistoimittajien valtavirrasta.

Viime vuosina tiedejournalismille on esitetty vaateita kriittisyyden lisäämiseksi – myös tiedeyhteisön sisältä. Tiedelehti *Nature* omisti vuonna 2009 numeron tiedejournalismille. Numeron pääkirjoituksen otsikkona oli ”Cheerleader or watchdog?” ja siinä korostettiin, kuinka epäkohtien esiintuominen on lopulta koko tiedeyhteisön etu ja että medialla on tässä merkittävä rooli (Nature 2009). Rensberger (2009, 1056) esitti samassa numerossa, että tiedejournalismi on menettänyt merkitystään ja että arvovallan palauttaminen edellyttää tutkimustuloksista kertomisen lisäksi myös tulkintaa ja muun muassa tieteen rahoittajien motiivien arviointia.

Saksalainen Peters tutkimusryhmineen (2008) on luonnehtinut tiedejournalismia perusolemukseltaan turhan säyseäksi. Vaikka esimerkkejä kriittisestäkin tiedejournalismista löytyy, tiedejournalismi perustuu paljon tiiviimpään yhteistyöhön lähteiden kanssa kuin monilla muilla journalismin alueilla. Myös Peters ym. (2008, 267–274) kaipaavat tiedejournalismia, joka olisi analyttistä, tutkivaa ja nykyistä halukkaampaa valaisemaan kytkentöjä tieteen ja muun yhteiskunnan välillä. Murcott ja Williams (2013) ovat puolestaan sitä mieltä, että tutkimustulokset esitetään mediassa liian usein yksiselitteisinä totuuksina. Heidän mielestään tiedetoimittajien pitäisi toimia kuten poliittikajournalistien, jotka kertovat päätösten lisäksi myös niiden taustoista ja päätöksiin johtaneista syistä. ”Tiedetoimittajan pitäisi olla älykäs kriitikko, joka ymmärtää tieteen lopputulosten lisäksi myös sen, kuinka tutkimustuloksiin on päädytty” (Murcott & Williams 2013, 159). Tiedepolitiikan vierastaminen puolestaan saattaa johtaa siihen, ettei esimerkiksi tutkimusrahoituksen suurista linjoista, painotuksista ja strategioista käydä riittävästi julkista keskustelua.

Tämän tutkimuksen haastatteluissa ei käynyt ilmi, että tieteen erikoistoimittajat pitäisivät mitenkään ongelmallisena sitä, että tiedeorganisaatiot hyödyntävät julkisuutta selvästi ammattimaisemmin kuin aiemmin. On kuitenkin olemassa paljon näyttöä siitä, että tutkijat ja heidän työnantajansa ymmärtävät medianäkyvyyden välinearvon (Peters 1995, 32–33). Viime vuosikymmenten aikana yliopistot, tutkimuslaitokset ja muut tieteen instituutiot ovat yhä enemmän omaksuneet yritysmaailmasta tuttuja PR-strategioita ja rekrytoineet riveihinsä tiedotuksen, verkkojulkaisemisen ja markkinoinnin ammatillaisia pärjätäkseen tiukentuvassa kilpailussa rahoituksesta, eri sidosryhmien huomiosta sekä medianäkyvyydestä. (Trench 2009, 168.) Samaan aikaan median murros ja koveneva kilpailu resursseista on pikemminkin heikentänyt kuin vahvistanut tiedejournalismin toimintaedellytyksiä. Paine hyödyntää viestintäorganisaatioiden tarjoamaa materiaalia ja näkökulmia on epäilemättä kasvanut.

Läheisistä suhteista ja samalla asialla olemisesta on epäilemättä omat hyötynsä niin tiedetoimittajille kuin medialle. Toimittajien liiallinen kritiikkittömyys voi kuitenkin tehdä karhunpalveluksen sekä tiedeyhteisölle että medialle – ja tietenkin myös tiedejournalismin yleisöille.

Viitteet

[1] Tutkimukseen haastateltiin kahta radiotoimittajaa, kolmea tv-toimittajaa, kolmea sanomalehtitoimittajaa, kolmea aikakauslehtitoimittajaa sekä neljää eri viestimille työskentelevää freelance-toimittajaa.

Lähteet

Haastattelut

Riikka Lampinen, marras-joulukuu 2007. Litteroidut haastattelut ovat haastattelijan hallussa.

Kirjallisuus

- Alasuutari, Pertti 1999. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Amend, Elyse & Secko, David M. 2012. In the Face of Critique: A Metasynthesis of the Experiences of Journalists Covering Health and Science. *Science Communication* 34(2), 241–282.
- Aula, Maria Kaisa 1991. Poliitikkojen ja toimittajien suhteet murroksessa? Tutkimus Yleisradion politiikan toimittajien ammatti-identiteetistä 1080-luvulla. Yleisradio, tutkimus- ja kehitysosasto. Tutkimusraportti 5/1991.
- Bauer, Martin W.; Romo Ramos, Yulye Jessica; Massarani, Luisa & Amorim, Luis 2013. Global science journalism report: working conditions & practices, professional ethos and future expectations. London: Our learning series, Science and Development Network.
- Clark, Fiona & Illman, Deborah, L. 2006. A Longitudinal Study of The New York Times Science Times Section. *Science Communication* 27(4), 496–513.
- Deuze, Mark 2005. What is Journalism? Professional Identity and Ideology of Journalists Reconsidered. *Journalism* 6(4), 442–464.
- Dunwoody, Sharon (2008): Science Journalism. Teoksessa Bucchi, Massimiano & Trench, Brian (toim.): Handbook of Public Communication of Science and Technology. Abingdon, Oxon: Routledge, 15–26.
- Eteläpelto, Anneli & Vähäsantanen, Katja 2006. Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa Eteläpelto, Anneli & Onnismaa, Jussi (toim.): Ammattitaito ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja, Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 26–49.
- Euroopan komissio 2007. European Research in the Media: What do Media Professionals think? Report December 2007. Brussels: European Commission.
- Hansen, Anders 2009. Science, communication and media. Teoksessa Holliman, Richard, Whitelegg, Elizabeth, Scanlon, Eileen, Smidt, Sam & Thomas, Jeff (toim.): Investigating Science Communication in the Information Age. Implications for public engagement and popular media. New York: Oxford University Press, 105–127.

- Harju, Auli 2002. Journalistisen työn sääntely ja ammattietiikka. Tampere: Suomen Journalistiliitto & Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö.
- Harries, Gemma & Wahl-Jorgensen, Karin 2007. The Culture of Arts Journalists: Elitists, Saviors or Manic Depressives? *Journalism* 8(6), 619–639.
- Heikkilä Heikki, Ahva Laura, Siljamäki Jaana & Valtonen Sanna 2012. Kelluva kiinnostavuus. Tampere: Vastapaino.
- Heinonen, Ari 1995. Vahtikoiran omatunto. Journalismin itsesääntely ja toimittajat. Tampere: Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos. Julkaisusarja A84/1995.
- Herkman, Juha 2005. Kaupallisen television ja iltapäivälehtien avoliitto. Median markkinointuminen ja televisioituminen. Tampere: Vastapaino.
- Hujanen, Jaana 2009. Kiinnostavaa vai tärkeää? Ihmisläheisen journalismin kaksi polkua. Teoksessa Välvirronen (toim.): Journalismin murroksessa. Helsinki: Gaudeamus, 112–128.
- Journalistin ohjeet. http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/ luettu 9.2.2015.
- Jyrkiäinen, Jyrki 2008. Journalistit muuttuvassa mediassa. Tampere: Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos. Julkaisusarja B50/2008.
- Kauhanen, Erkki 1998. Ajatuksia tiedejournalismin tekemisestä. Teoksessa Kantola, Anu & Mörä, Tuomo (toim.): Journalismia! Journalismia? Helsinki: WSOY, 291–316.
- Murcott, Toby H.L. & Williams, Andy 2013. The challenges for science journalism in the UK. *Progress in Physical Geography* 37(2), 152–160.
- Mörä, Tuomo 1999. EU-journalismin anatomia. Mediasisältöjä muokanneet tekijät ennen kansanäänestystä 1994. Helsingin yliopisto, viestinnän laitos. Sarja 1A/2/1999.
- Nelkin, Dorothy 1987. Selling Science. How the press covers science and technology. New York: Freeman.
- Nature 2009. Cheerleader or watchdog? Science journalism is under threat. What can scientists do to help? Editorial. *Nature* 459(7250), 1033.
- Peters, Hans Peter 1994. Wissenschaftliche Experten in der öffentlichen Kommunikation über Technik, Umwelt und Risiken. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, Sonderheft 34, Jg. 46, 162–190.
- Peters, Hans Peter 1995. The interaction of journalists and scientific experts: co-operation and conflict between two professional cultures. *Media, Culture & Society* 17(1), 31–48.
- Peters, Hans Peter 2008. Scientists as public experts. Teoksessa Bucchi, Massimiano & Trench, Brian (toim.): Handbook of Public Communication of Science and Technology. Abingdon, Oxon: Routledge, 131–146.
- Rensberger, Boyce 2009. Science journalism: Too close to comfort. *Nature* 459(7250), 1055–1056.
- Räty, Olli 1987. Työ ja koulutus. Helsinki: WSOY.
- Stenström, Marja-Leena 1993. Ammatillisen identiteetin kehittyminen. Teoksessa Eteläpelto, Anneli & Miettinen, Raija (toim.): Ammattitaito ja ammatillinen kasvu. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen 25-vuotisjulkaisu. Jyväskylä: kasvatustieteiden tutkimuslaitos, 31–45.
- Trench, Brian 2009. Science reporting in the electronic embrace of the internet. Teoksessa Holliman, Richard; Whitelegg, Elizabeth; Scanlon, Eileen; Smidt, Sam & Thomas, Jeff (toim.): Investigating Science Communication in the Information Age. Implications for public engagement and popular media. New York: Oxford University Press, 166–180.
- Tiedebarometri 2013. Tiedebarometri 2013. Tutkimus suomalaisten suhtautumisesta tieteen- ja tieteellis-tekniseen kehitykseen. Porvoo: Tieteen tiedotus ry.

- Väliverroinen, Esa 1994. Tiede ja ympäristöongelmat julkisuudessa. Tampere: Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos. Julkaisusarja A83/1994.
- Väliverroinen, Esa 1996. Ympäristöuhkan anatomia. Tiede, mediat ja metsän sairaskertomus. Tampere: Vastapaino.

Riikka Lampinen on helsinkiläinen valtiotieteiden maisteri ja musiikin maisteri.

VTT Tuomo Mörä toimii yliopistonlehtorina Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitoksella.